

CIORAN'S LETTERS TO WOLF AICHELBURG

Rodica Brad, Prof. PhD, "Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: The article aims at presenting Cioran's letters to Wolf Aichelburg, (1912 -1994), poet, essayist and composer originar from Sibiu and friend with Cioran. We mention that for this presentation we will cite letters published in the volume Scrisori către cei de-acasă (Letters to the ones back home) in 1995 at Humanitas Publishing House. The interest of this correspondence lays in the life of the two, in their common preoccupations and in Cioran's way of thinking concerning the history, the evolution of events in Romania, France or in Occident in general. Even if we do not also have Aichelburg's letters to Cioran, we consider that reviewing Cioran's letters reveals exceptional epistolary virtues of Cioran also concerning this correspondence. It is a literary personality that Cioran valued in a special way, especially due to a similarity of the destinies, Aichelburg being for Cioran exiled in Romania, the way he himself had been exiled in France. These letters reveal exchanges of impressions and idea, various political, literary, philosophical comments, everything in an amazing and shining formula, which Cioran unfolds faced with a valuable writer, with a dramatic faith, with a vast culture and with which Cioran has profound afinities. In fact, Cioran has tried to help Aichelburg with his connections in the French, Austrian or German literary environment. An important aspect is also the appartenance of both authors to the Austro-Hungarian space at their births. Started in 1970, this correspondence continued even after Aichelburg's emmigration in Germany.

Keywords: Letter, Cioran, Aichelburg, poetry, literature, translation, Sibiu

Corespondența lui Cioran cu cei de-acasă a fost comentată de Ion Vartic, de Constantin Cubleșan și, de dată mai recentă, de Dan C. Mihăilescu. Toți acești autori subliniază faptul că în corespondență, întâlnim ecourile unui suflet zbuciumat care se manifestă zgomotos și endemic, reacționând la tot ce se întâmplă, iar reacțiile sunt notate la cald, într-un stil cuceritor și în note din care, în toate nuanțele posibile, răzbate dragostea de viață, tenacitatea în cultivarea ei, dincolo de meditația adesea deprimantă asupra sensurilor și formelor ei de manifestare. Imaginea lui Cioran epistolier nu este în fond divergentă față de restul operei, ci complementară, și finalmente absolut necesară înțelegerii acestei personalități cu totul aparte din literatura ultimului veac. În acest recitativ liric care este uneori textul scrisorilor, Cioran este viu, spectaculos în idei și poziții, cuceritor în stil, lucid și mai ales reactiv.

Pentru Cioran, scrisoarea reprezintă un eveniment, pentru care se pregătește sufletește, așa cum mărturisește în *Manie epistolară*, dar și cu alte ocazii. Selectăm, la întâmplare, pentru a pregăti prezentarea scrisorilor, câteva mărturisiri interesante pe care ni le face Cioran în special în *Caiete*: „De fiecare dată, înainte de a scrie o scrisoare, ușoară criză de neurastenii. Îmi e atât de greu să intru în contact cu cel căruia mă adresez! Niciodată nu sunt la nivelul potrivit să comunic cu el. De unde efortul, fie pentru a mă înălța, fie pentru a coborî în funcție de calitatea *andrisantului*.”¹ Dacă, de cele mai multe ori, scrisoarea este o sărbătoare a spiritului, o întâlnire cu celălalt la distanță, faptul de a se așeza să scrie îl sperie și-l face să se cantoneze în incomunicabil, așa cum mărturisește cu altă ocazie, tot în *Caiete* : „ 17 noiembrie

---

¹Cioran *Caiete* (1957-1972), vol. I-III, trad. rom. de Emanoil Marcu și Vlad Russo, Humanitas, București, 1997, t.II, p. 84.

1965. Scriu adresa pe plic, iau apoi hârtia și, după ce scriu Domnule sau Doamnă, mă opresc copleșit de dezgust. N-am nimic de spus nimănui, am intrat de multă vreme în Incomunicabil.”²

În mod special, scrisorile către cei de-acasă, cum este și cazul epistolelor în discuție îi creează uneori spaima de a nu fi în stare să fie la nivelul prieteniei pe care o presupune relația cu destinatarul sau de a nu putea oferi suportul moral așteptat: „Toate scrisorile din România mă îmbolnăvesc de-a dreptul. Prieteni sau necunoscuți care se bizuie pe mine, care vin la Paris *pentru mine!* Când mă gândesc țin ce măsură sunt o povară pentru mine însumi, ideea de a fi un reazem pentru altcineva îmi provoacă deopotrivă amețeală și scârbă.”³

Importanța scrisorilor în înțelegerea lui Cioran a fost subliniată de exegeți în modalități diferite. Pentru Dan C. Mihăilescu⁴, există o antinomie luciditate/nebunie pe care fiecare cele două o ilustrează. Dacă nebunia revine Operei, Luciditatea e apanajul corespondenței. Mircea Diaconu subliniază în volumul *Cui i-e frică de Cioran* faptul că scrisorile trebuie valorizate ca documente, autointerogându-se de ce n-am căuta în scrisori *documente* pentru infernul pe care îl întruchipează Cioran însuși: „În vreme ce cărțile sunt deopotrivă vii și ilizibile, căci aparțin altuia, epistolele ar fi fost doar semnul prezenței. Sigur, n-ar fi fost imposibil ca, citindu-și scrisorile, Cioran să se descopere pe sine, cel din trecut, dacă nu cumva și pe cel din prezent, deopotrivă personaj *viu și ilizibil*. Căci partea vizibilă, diurnă, e dublată în permanență de un revers întunecat, într-o chimie infernală.”⁵

Corespondența lui Cioran cu Aichelburga început în anul 1970 și se înscrie în corespondența de maturitate, fiind caracterizată prin încercarea de regăsire a calmului, prin scepticism și resemnare, ca și printr-o înțelepciune modulată cu confesiuni și povețe pentru alinarea sau uneori flatarea interlocutorului.

Considerăm că scrisorile către confratele lui rămas în țară, dar a cărui dorință puternică a fost dimpotrivă tocmai aceea de a o părăsi pentru a pleca în Germania occidentală exprimă o strânsă și emoționantă amicitie literară, bazată pe respect, compasiune și sinergie, dar și prin preocupări și lecturi, prin poziții intelectuale și literare, exprimate prin misive între Parisul din care scria Cioran și Sibiul adolescenței și tinereții lui în care trăia poetul și omul de cultură Wolf Aichelburg. Date fiind condițiile în care a fost purtată această corespondență a celor două spirite viețuind de o parte și de alta a Europei, despărțiți de cortina de fier, unele lucruri sunt spuse voalat, cu multe subînțelesuri și aluzii.

Wolfgang Aichelburg (1912 -1994) a fost scriitor, poet, compozitor, eseist, critic de artă și traducător de limbă germană, și una dintre personalitățile marcante ale Sibiului. Provenea dintr-o familie austriacă de ofițeri de marină. Născut la Pola, oraș aflat în acea vreme în fosta Iugoslavie, astăzi în Croația, Aichelburg s-a stabilit împreună cu familia sa în România, mai întâi la Galați, începând cu anul 1919 și apoi la Sibiu din 1922. A urmat cursurile Colegiului Bruckenthal din Sibiu și apoi Facultatea de Litere din Cluj. După satisfacerea stagiului militar, a locuit timp de doi ani la Berlin călătorind în Italia, Germania, Franța, Elveția și Austria. În timpul războiului a lucrat ca traducător la Direcția presei. Între anii 1942 și 1947 s-a numărat printre personalitățile Cercului Literar de la Sibiu, perioadă în care s-a împrietenit cu poezii Radu Stanca și Ștefan Augustin Doinaș. Din 1947 a funcționat ca profesor particular. Anul 1948 îl găsește profesor la Gimnaziul Evanghelic din Mediaș. Un an amai târziu, a fost arestat și condamnat la patru ani de detenție pentru tentativa de a fugi din

² Cioran *Caiete I*, p. 350.

³ Cioran *Caiete II*, p. p. 36.

⁴ Cf. Dan C. Mihăilescu *Despre Cioran și fascinația nebuniei*, București, Humanitas, 2010.

⁵ Mircea Diaconu *Cui i-e frică de Cioran*, București, Cartea Românească, 2008, p. 9-90.

țară. Eliberat în anul 1952 cu domiciliu forțat, a fost reîncarcerat în 1959, fiind implicat de data aceasta în „Procesul scriitorilor germani”, în care a fost judecat împreună cu Hans Bergel, Andreas Birkner, Georg Sherg și Harald Siegmund pentru „uneltire” împotriva ordinii de stat socialiste și condamnat la 25 de ani de muncă silnică. În aceste teribile împrejurări, Aichelburg și-a pierdut toate proprietățile și drepturile civile. A fost eliberat însă odată cu amnistia generală din 1964, iar în 1968 a obținut reabilitarea. Începând cu anii 1970 a fost permanent urmărit de Securitate pentru că țintea să fugă în Germania unde nu a reușit să ajungă decât foarte târziu și în mod legal. S-a stins din viață la Palma de Mallorca în 1994, fiind găsit înecat.

Opera lui constă din patru volume de versuri, două volume de nuvele, o carte de eseuri, și câteva culegeri de poezie, proză și dramă. Autor polivalent, Aichelburg a fost înzestrat cu un remarcabil talent literar, cu o inteligență artistică excepțională, ca și cu o înaltă conștiință etică și estetică. A abordat teme diversificate. Ca eseist, a fost timp de cinci ani, mai precis între 1970 și 1975, titularul unei rubrici la revista *Transilvania* din Sibiu. Numit *poeta doctus* de Georg Schnerg, Aichelburg a fost și un important traducător de limbă germană, traducând în această limbă poezia lui Eminescu, Blaga, Bacovia și Voiculescu. A debutat în *Siebenburgisch Deutsches Tageblatt* din Sibiu și tot în tinerețe a tradus *Istoria literaturii române moderne* a lui Basil Munteanu pe care a publicat-o la Viena în 1934. În România și-a publicat opera sub pseudonimul Toma Ralet.

După emigrarea în Germania, a colaborat la numeroase reviste, inclusiv cele ale diasporei românești ca și la *Europa Liberă* și a organizat numeroase expoziții și concerte.. În perioada sibiană, a încurajat și susținut mai mulți tineri scriitori din Sibiu și s-a manifestat ca poet și om de cultură din mediul germanofon al Sibiului.

În prima scrisoare pe care i-o trimite lui Aichelburg în 1970, Cioran precizează faptul că tocmai primise, prin intermediul unei persoane aflate în țară, informații despre acesta, adică amănunte privind cariera și soarta scriitorului sibian. Perioadele de tristă amintire ale închisorii politice și apoi experiența domiciliului forțat sunt evocate în formule ambigue, fără nicio precizare, la modul foarte general, în termenii următori: ”Nu preget să mă minunez cum ai reușit să-ți păstrezi seninătatea după toate încercările prin care ai trecut.”⁶. Și primul nume care îi vine în minte, gândindu-se la aceste suferințe este cel al lui Noica pe care îl evocă mai apoi :”Mă gândesc, între alții, și la Noica. La fel ca dumneata, e plin de speranță și de încredere. Cred că ghicesc de unde vine această vitalitate. Fără infern nu există iluzii.” Iar infernul este, citim în subtext, comunismul. Cioran consideră că Occidentalii, în rândul cărora se numără, „plătesc scump faptul de a nu fi suferit”.⁷ Nefiind obligați să înfrunte un destin dramatic ca cei din Est, ei au ajuns, crede Cioran, să nu mai creadă în nimic.⁸ În aceeași scrisoare, îi trimite lui Aichelburg două poeme traduse de acesta înainte de război din poezia lui Paul Valéry, prilej cu care evocă termenii duri ai articolului scris de el însuși despre poet. Este vorba de studiul *Valéry face à ses idoles*, publicat la Editura l’Herne în chiar acel an și care va fi mai târziu reluat în *Exercices d` admiration*. Cioran recunoște că a fost nedrept cu marele poet în textul cu pricina și mărturisește că nu se putea gândi fără o oarecare jenă la acest episod de frondă: ”A fost destul de bine primit la Paris, unde lumea adoră să demoleze reputații, chiar legitime, chiar îndreptățite, mai ales pe acestea. În cazul meu e vorba pur și

⁶ E: M. Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, stabilirea și transcrierea textelor de Gabriel Liicanu și Theodor Enescu, traduceri din franceză de Tania Radu, ediție, note și indici de Dan C. Mihăilescu, București, Editura Humanitas, 1995, scrisoarea nr.484 din 25 februarie 1970, p. 239.

⁷*Ibid.*

⁸*Ibid.*

simplu de ingratitudine și nimic altceva, mai notează Cioran. Nu i-am putut ierta lui Valéry faptul că a *contat* în viața mea, că a reprezentat, pentru mine, ca prozator, un model și un reproș permanent. Toate acestea aparțin trecutului, aceluși timp când încă mai credeam în literatură.”⁹. În aceeași scrisoare, Cioran își manifestă și surpriza pentru activitatea de compozitor a lui Aichelburg: ”Nu știam că ești și compozitor. Vocație sau capriciu recent ? Ești salvat prin chiar faptul că te agăți de *muzică*. În ce mă privește, am băgat de seamă că perioadele în care muzica nu m-a interesat au fost și cele mai pustii, mai mizerabile. Cuvintele nu sunt de ajuns și am o adevărată milă pentru sclavii limbajului”¹⁰. Ultima parte a scrisorii în cauză evocă Sibiul în care trăia Aichelburg și la care se gândea cu nostalgie Cioran: ”Când te simți nemulțumit de toate, adu-ți aminte că ai norocul să locuiești într-un oraș minunat... Nu știu dacă aș mai putea locui acolo, după atâția ani de absență.”¹¹ Este prilejul cu care face apoi importanta mărturisire despre dragostea care l-a legat de Sibiu: ”Nu încetez să repet că n-am iubit niciodată cu adevărat decât Parisul, Dresda și Sibiul. Parisul nu-l mai iubesc, dar nu mă pot lipsi de el. Pentru mine, Dresda nu mai există. Sibiul îmi este inaccesibil, așa că nu pot să te deplâng că te afli acolo.”¹²

Într-o scrisoare din 16 iunie 1970, Cioran îi mulțumește lui Aichelburg pentru cartea trimisă despre Holderlin pe care o consideră un studiu „foarte consistent și la obiect, fără divagații filozofice, care fac greoaie, spune el, critica actuală.”¹³. Comparația făcută între Holderlin și Keats și Schelley i se pare justă. Înțelegem că era momentul pentru Cioran al unor judecăți de valoare tranșante în favoarea literaturii engleze: ”Consider poezia engleză undeva foarte sus. Pe lângă ea, poezia franceză (cu excepția lui Rimbaud) mi se pare banală.”¹⁴ Nu pierde nici ocazia de a-și blama conaționalii despre care anterior Aichelburg vorbise el însuși în termeni critici: ”Ce tristețe, câtă furie mă cuprinde, când mă gândesc la originile mele! Între blestem și *mahala!*”, scrie Cioran.¹⁵

În scrisoarea următoare, ca în multe altele de altfel, Cioran îi vorbește lui Aichelburg despre posibilitatea de a fi invitat în Occident la un congres de poezie. Înțelegând cumplita izolare în care se zbătea prietenul său, dar și dorința arzătoare a acestuia de a părăsi țara, Cioran îi scrie : ”Ar trebui să faci rost de o invitație la un congres de poezie, cum sunt atâtea în Occident, mai ales în Germania. Soarta dumitale este derutantă și aproape absurdă!”¹⁶. Se mai gândeste și să-i trimită cărți și ziare din Londra, ocazie cu care spune că regretă că nu s-a stabilit acolo și că îi preferă pe germanici latinilor, vorbind și de o ciudată asemănare între francezi și locuitorii spațiului mioritic: ”Uneori mă gândesc că am avut proasta inspirație să mă stabilesc într-o țară care, în multe privințe, se aseamănă cu *spațiul mioritic*. Englezii sunt altceva, sunt *sași* geniali.”¹⁷

La 3 septembrie 1970 Cioran îi vorbește lui Aichelburg despre Cocteau și despre budism. Discuția este ocazionată de trimiterea către acesta a cărții lui Cocteau *L'indélivré*: ”Cocteau nu m-a interesat niciodată, deși a fost totuși reprezentantul cel mai strălucit și mai frivol al unei anumite perioade. Apropos de *L'indélivré*, este adevărat că se vede acolo o

⁹*Ibid.*

¹⁰*Ibid.*

¹¹*Ibid.*

¹²*Ibid.*

¹³*Ibid.*, scrisoarea nr. 485 din 16 iunie 1970, p. 240.

¹⁴*Ibid.*

¹⁵*Ibid.*

¹⁶*Ibid.*, scrisoarea nr.486 din 15 iulie 1970 p 241.

¹⁷*Ibid.*, scrisoarea nr. 487 din 29 august 1970, p. 241.

înclinare poate excesivă pentru Orient, în special pentru budism, de care eu unul m-am îndepărtat în ultima vreme, deși continui să-l socotesc o aventură spirituală remarcabilă, de o îndrăzneală fără egal.”¹⁸ Regretă că nu-l poate ajuta mai mult cu relațiile sale din lumea literară pe Aichelburg, din cauza propriei izolări voite. În scrisoarea imediat următoare, Cioran se declară încântat de traduceriile lui Aichelburg din Blaga și face considerații interesante despre valoarea traducerilor în funcție de limba în care se traduce: ”Poezia românească trece mult mai ușor în germană decât în franceză. Este un adevăr pe care compatrioții noștri nu vor să-l accepte.”¹⁹ Revine apoi asupra înclinației și admirației sale pentru budism pe care îl compară cu creștinismul în termenii următori: ”Sunt de acord cu ce-mi spui despre budism. E o religie care mă ispitește, dar la care nu pot să ader, din simplul motiv că eu nu ader la nimic în chip total. Am spus *acces* de budism și atât. Cât despre creștinism, am numai sentimente contradictorii dintre care cel mai puternic e repulsia. Drama de a fi *băiat de popă!*”²⁰

Când primește două cărți poștale de la Aichelburg din Polonia, e tentat să vorbească despre polonezi, ispitindu-l pe interlocutor să-și exprime el însuși părerea despre aceștia: ”Am cunoscut cu sutele, aici, unii mi s-au părut remarcabili, alții imposibili. Nu mă îndoiesc nicidecum că au afinități psihologice, morale mai bine zis cu prusacii. Același orgoliu, aceeași lipsă de diplomatie, dar și aceeași candoare, sub aerul lor greoi sau provocator. Femeile au același răs ca berlinezele, dar au în plus exuberanță și ceva *lipicios...*”²¹ La finalul scrisorii, îl îndeamnă pe Aichelburg să-i mai trimită din poemele lui și-l fericește din nou că locuiește în Sibiul pierdut al tinerețelor lui: ”Cum se numea înainte strada dumată din Sibiu? Pe vremea mea avea cu siguranță alt nume. E absolut straniu atașamentul meu față de acest oraș, în vreme ce țara mi-a devenit indiferentă.”²²

Despre eseul publicat de Aichelburg într-un număr din revista *Secolul XX* pe care Aichelburg i-l trimisese lui Cioran la Paris, acesta are cuvinte de apreciere sinceră: ”Eseul dumată e cum nu se poate mai serios și am fost fericit să văd că ai citit nume despre care nu se mai vorbește astăzi, dar care pentru mine au contat: Klages, și Bertram, demni urmași și comentatori ai lui Nietzsche. Era să-l uit pe Siemmel care, la douăzeci de ani, era dumnezeul meu. Vianu mi-l revelase.”²³ Aflând că strada Șerpuită din Sibiu este undeva dincolo de gară, precizează că n-a iubit niciodată acest cartier al orașului, diferit de străduțele „vechi și pline de farmec ale Sibiului” și adaugă: ”Să locuiești dincolo de gară-asta mi se pare ceva de neconceput. Sper că vei putea reveni la vechiul domiciliu, cât mai curând într-un cartier unde, te asigur, e mai bine decât aici, unde totul devine coșmar. Ca să te bucuri de un pic de verdeață, trebuie să faci 100 de kilometri.”²⁴

În scrisoarea din 8 februarie 1971 îi vorbește lui Aichelburg despre muzică și-și reafirmă nostalgia austro-ungară: „Ai dreptate să te dedici integral muzicii. N-ar trebui să cultivăm decât domeniile unde, practic, cuvântul e de prisos. Mai ales într-o vreme ca asta. Muzica sau geometria.”²⁵ Despre apartenența sufletească la spațiul austro-ungar al nașterii

¹⁸*Ibid*, scrisoarea nr. 488, din 3 sept. 1970, p. 241.

¹⁹*Ibid*, scrisoarea nr. 489 din 29 sept. 1970, p. 242.

²⁰*Ibid*.

²¹*Ibid*, scrisoarea nr. 490 din 20 noiembrie 1970, p. 242.

²²*Ibid*, scrisoarea nr.491 din 14 decembrie 1970, p. 243.

²³*Ibid*.

²⁴*Ibid*,

²⁵*Ibid*, scrisoarea nr. 492 din 8 februarie 1971, p. 244.

sale, Cioran scrie: „În străfundul ființei mele zace o absurdă nostalgie austro-ungară, o zonă eminamente non-valahă. Deși...”²⁶

În scrisoarea din 1 aprilie 1971 Cioran vorbește despre sibianul Erwin Reisner, prietenul său din tinerețe care : ”la vremea când l-am cunoscut eu, era bibliotecar la Bruckenthal. Acolo am citit eu Kierkegaard, Heidegger și o groază de cărți de teologie, grele și indigeste”²⁷. Sibiul e văzut ca un simbol absolut al provinciei și regretat în termeni absoluți: ” Am nostalgia provinciei, or Sibiul e încarnarea perfectă a ei. Ce încântător oraș trebuie să fi fost înaintea războiului din `914! Bat câmpii ca un ramolit. Dar când ești într-o metropolă și suporti prezența a milioane de oameni, neantul provincial începe să fie un paradis. Mama, înainte să moară îmi scria chestia asta atât de simplă: ”Orice ar face omul, tot regretă până la urmă. Așa e.”²⁸. În scrisoarea următoare își exprimă satisfacția legată de succesul unui concert al lui Aichelburg la Sibiu și revine asupra Sibiului și mai ales a simbolului său natural, parcul Subarini, Erlenpark, a cărui improbabilă revedere este privită cu scepticism și amărăciune: ” de departe, Erlenpark-ul mi se pare un paradis. N-ar trebui să mă gândesc atâta la el, te pomenești că ajung să fac nebunia de a-l revedea. Mai știi? Viața mea dinainte, *preistoria* mea, mă atrage tot mai mult, fenomen tipic de îmbătrânire, fără îndoială, dar și de dezgust față de lumea în care trăiesc. Aici nimeni n-a înțeles nimic, așa că voi, acolo, sînteți toți niște înțelepți, le știți pe toate”²⁹.

În următoarea scrisoare, Cioran îi vorbește lui Aichelburg despre un domn Kraus, director la *Gesellschaft für Literatur* a cărui adresă i-o indică și-i cere eseul despre poezie publicat de acesta în *Nue Literatur*. O nostagie a Austriei îl bântuie, nostalgie pe care i-o comunică prietenului său: ” Mi-e dor de Austria, de Burgenland mai ales. E un fel de Sibiu, dar mai reușit.”³⁰ La 22 februarie 1972 îi cere lui Aichelburg volumul recent publicat de acesta intitulat *Lyrik. Dramen. Prose* apărut la Editura Kriterion din București în 1971. Îi mai mărturisește că se simte din ce în ce mai austriac și brodează asupra naturii conaționalilor, ca și asupra dorului nestins pentru locurile natale: ” Ți-am spus deja: singurul lucru care mă mai leagă de originile mele este dorul de Sibiu și de împrejurimile lui... Copilăria este o realitate, nu e nimic de făcut!”³¹. Revine asupra valahilor cărora le recunoaște totuși calitatea de a fi buni diplomați: ” Valahii au mari defecte, dar ca toți cei care n-au convingeri profunde, sunt buni diplomați”³².

Într-o scrisoare datată 3 februarie 1973, Cioran îi vorbește lui Aichelburg despre demersurile făcute pentru invitarea acestuia în Germania, unde ar fi vrut, spune el, să trăiască el însuși: ” E o senzație bizară să trăiești în mijlocul unui popor versatil, înclinat periodic spre utopie.”³³

La 26 iunie 1973, Cioran laudă virtuțile limbii române pe care o consideră mai poetică decât chiar germana, în ceea ce privește traducerea: ”Cum să traduci în franțuzește: *Purtăm o noimă împreună?* Dimpotrivă, nu încetez să mă minunez de resursele idiomului *nostru*, mai poetic chiar și decât germana.”³⁴ Gândul la Carpați este obsedant, după cum mărturisește: ”

²⁶*Ibid.*

²⁷*Ibid.*, scrisoarea nr. 493 din 1 aprilie 1971, p. 244.

²⁸*Ibid.*

²⁹*Ibid.*, scrisoarea nr. 494 din 13 iunie 1971, p. 245.

³⁰*Ibid.*, scrisoarea nr. 496 din 16 noiembrie 1971, p. 245.

³¹*Ibid.*

³²*Ibid.*, scrisoarea nr. 499 din 14 iunie 1972, pp 246-247.

³³*Ibid.*, scrisoarea nr. 501 din 3 februarie 1973, p. 247.

³⁴*Ibid.*, scrisoarea nr. 502 din 26 iunie 1973, p. 248.

Hotărât lucru, Carpații mă urmăresc ca o remușcare. Mi-am trădat originile, dar originile mele rămân acolo”³⁵.

Despre volumul de versuri *Oaspete uitat* publicat de Aichelburg în România și trimis de autor la Paris, Cioran scrie: ”Îți mulțumesc pentru *Vergessener Gast*. Ești un poet al intimității și al elementelor. Pare o contradicție, dar este formula existenței dumitale, în același timp întors către sine și către lume.”³⁶ Și alege pentru a exemplifica detașarea și înțepciunea poetului titlurile *Ovid, So lange, die Worte, Spat im Jahr, Laotse*. Tocmai seninătatea și înțepciunea lipsesc în Occident, scrie Cioran în legătură cu poemele prietenului său: ”Ai perfectă dreptate să pui la îndoială *necesitatea* disperării. Dar aici, în Occident, sîntem cu toții niște dizgrațiați și, oricare ne-ar fi opiniile, politice sau de altă natură, în noi ceva s-a frânt. Excesul de bunătate și de toleranță ne-a dezvăluit gustul catastrofei... Ce să mai aștepti de la o civilizație care nu mai crede în ea însăși? Dumneata dispui de o seninătate pe care n-ai fi cunoscut-o dacă aveai fericirea să trăiești printre noi. Pe voi suferințele v-au condus către înțepciune. Pe noi, norocul-la mizerie spirituală”³⁷.

La 31 august 1973 Cioran îi scrie din Elveția lui Aichelburg despre desfigurarea de către civilizație a naturii minunate în care și-a trăit ultimii ani de viață poetul Rainer Maria Rilke: „În fața micului și grațiosului castel în care a trăit, se află o clădire pe care stă scris: *Garage de Muzot*. Aceeași profanare peste tot. Munții sunt desfigurați de prezența omului.”³⁸ În schimb, Cioran îi admiră pe elvețieni care „sunt calmi și încrezători. De ce nu pot să fiu elvețian! Și ce idee să plec din Balcani ca să ajung să trăiesc în mijlocul celui mai balcanic popor din Occident!”³⁹ Îi vorbește apoi lui Aichelburg despre cărțile lui Erwin Reisner pe care îl invită să le citească, amintindu-și: ”Când eram student, am publicat la *Gândirea*, la îndemnul lui Tudor Vianu *Reisner și viziunea tragică asupra istoriei*”⁴⁰

În scrisoarea din 15 februarie 1974 Cioran se bucură de succesul lui Aichelburg și-i mărturisește acestuia că s-a reapucat de germană, cochetând chiar cu ideea de a-și schimba limba de expresie: ”Voi schimba oare pentru a doua oară limba? Totul e posibil.”⁴¹ Imediat după aceea, îi spune lui Aichelburg că și-a pierdut interesul pentru filozofie: ”Ar trebui să-recitesc pe Jaspers, dar nu e sigur că aș mai avea curajul. *Filozofia* mă interesează din ce în ce mai puțin. Prea prolixă pentru genul meu.”⁴²

La 26 aprilie 1974 îl încurajează pe Aichelburg să nu-și piardă speranța în demersurile lui (de plecare din țară, probabil) și mărturisește că-i admiră răbdarea: ”Dacă am înțeles bine, răbdarea se îmvață... este arta de a fi învins, fără a fi totuși așa. Sînt sigur că vei ajunge să-ți atingi scopul, căci obții întotdeauna ce dorești cu adevărat-numai că întotdeauna prea târziu, când ești deja epuizat de așteptare.”⁴³ Despre propria sănătate fragilizată, Cioran scrie: ”Trec printr-o pasă grea-neplăceri cu sănătatea. Sunt trei săptămâni de când n-am scos nasul pe-afară. O gripă prost îngrijită. Mai trebuie spus și că mașinăria e stricată rău și că încep să-mi dau seama că nu mai sunt tânăr. Ce lovitură bătrânețea asta! Ar fi fost mult mai bine să dispar

³⁵*Ibid.*

³⁶*Ibid.*, scrisoarea nr. 504 din 16 iulie 1973, p. 248-249.

³⁷*Ibid.*

³⁸*Ibid.*, scrisoarea nr. 505 din 31 august 1973, p. 249.

³⁹*Ibid.*

⁴⁰*Ibid.*, scrisoarea nr. 506, din 26 octombrie 1973, p. 250.

⁴¹*Ibid.*, scrisoarea nr. 508 din 15 februarie 1974, p. 250.

⁴²*Ibid.*, scrisoarea nr. 509 din 3 martie 1974, p. 251.

⁴³*Ibid.*, scrisoarea nr. 510 din 26 aprilie 1974, p. 251.

înainte !”⁴⁴ În scrisoarea din 7 septembrie 1974 îi mulțumește pentru volumul de eseuri Fingerzeiger apărut la Editura Dacia din Cluj pe care îl citește cu cel mai mare interes.⁴⁵

Citind poemele scrise în românește de Aichelburg, Cioran se minunează din nou de virtuțile inegalabile ale limbii române: ”Tocmai am citit un articol despre dumneata și cele patru poezii în românește. *Orice sfârșit e doar o înviere în gol și noapte*. Mă întreb adesea cum a putut un popor atât de frivol ca al *meu*, cum a putut să forjeze o limbă atât de profund poetică. Nu cunosc, în orice caz, un idiom mai expresiv.”⁴⁶ Mai spune că regretă că n-a aprofundat germana și că nu s-a stabilit la Londra în loc de Paris : ”Una din erorile vieții mele este că nu m-am dus la liceul german din Sibiu, așa cum voia mama. Alta a fost că n-am ales Londra atunci, înainte de război.”⁴⁷

Într-o scrisoare din 6 februarie 1975 se plânge de mizeriile vârstei: ”Ce mai îmbătrânește omul! Datele astea mă readuc la realitate, la evidența execrabilă a vârstei. Apoi vin la rând beteșugurile și umilințele inerente. Ca să rezist, citesc Seneca, Epictet, Marc Aureliu, pe scurt, antici, mai folositori la necaz decât Părinții Bisericii.”⁴⁸ Aceeași temă pesimistă e abordată și în scrisoarea următoare în care se plânge de variațiile naturale (anotimpurile), dar mai ales de cele istorice: ”Încerc să mă gândesc cât mai puțin la asta, dar odată ce ai fost contaminat de Devenire, cum mai poți să scapi?”⁴⁹ Și din nou gândul la înțelepciunea nativă a conaționalilor ciobani: ”Te invidiez că ai ocazia să schimbi din când în când o vorbă cu câte-un *cioban*. E ca un dialog cu Herodot.”⁵⁰ Într-o scrisoare următoare spune că regretă că nu-și poate urma propriile precepte și că temperamentul este cel care îi marchează mai degrabă opțiunile: ”Dacă mi-aș putea urma propriile precepte, aș fi un om fericit, sau cel puțin senin. Din nefericire, temperamentul e mai puternic și își impune propriul *punct de vedere*. Ce mizerie!”⁵¹ În următoarea scrisoare se arată la fel de marcat de suferință ca și interlocutorul lui cu care-și mărturisește nefericirea: ”Cât de bine îți înțeleg tonul amar din ultima scrisoare! Sunt și eu cam în aceeași stare de spirit, amestec de oboseală și repulsie. Existența este, fără îndoială, o greșeală și încă ceva pe deasupra. Numai acest sentiment indefinibil explică de ce suntem atât de legați de suferințele noastre.”⁵² Îi mai scrie despre dezamăgirea prilejuită de întârzierea apariției cărții *L'Inconvénient* și mai spune: ”Cu cât văd mai multe, cu atât mă perfecționez în practica resemnării. Măcar o dată mi-au folosit și mie la ceva originile!”⁵³

Când primește volumul de *Poeme* al lui Aichelburg apărut la Editura Albatros în 1975 în traducerea lui Ștefan Augustin Doinaș și Horia Stanca, Cioran îi scrie autorului: ”Ți-am citit poeziile în românește aproape cu aceeași plăcere ca-n germană. Ce noroc pentru dumneata și pentru cititorii dumitale o asemenea tălmăcire!”⁵⁴ Judecățile de valoare sunt elogioase: ”Este un volum cu adevărat esențial, fără nimic de umplutură și fără impurități. Totul e decantat și demn de acea *Heiterkeit* (seninătate) în care oricine ar vrea să se dizolve în cele

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*, scrisoarea nr. 511 din 7 septembrie 1974, p. 252.

⁴⁶ *Ibid.*, scrisoarea nr. 512 din 15 oct 1974, p. 252.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*, scrisoarea nr. 514, din 6 februarie 1975, p. 253.

⁴⁹ *Ibid.*, scrisoarea nr. 515 din 14 aprilie 1975, p. 254.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*, scrisoarea nr. 517 din 28 septembrie 1975, p. 254.

⁵² *Ibid.*, scrisoarea nr. 518 din 19 noiembrie 1975, p. 255.

⁵³ *Ibid.*, scrisoarea nr. 519 din 15 ianuarie 1976, p. 255.

⁵⁴ *Ibid.*, scrisoarea nr. 520 din 7 februarie 1976, p. 256.

din urmă”⁵⁵ Într-o altă scrisoare răspunde la o nuanță depreciativă găsită în textul unei scrisori a lui Aichelburg la adresa lui Spengler : ” Recunosc că poate fi criticat din multe puncte de vedere, într-atât este de arbitrar sistemul lui, dar exactitatea diagnosticelor nu i se poate nega, fiindcă sunt foarte exacte atunci când vorbește de Occident, mai bolnav decât s-ar crede. Din toată opera spengleriană n-o să rămână decât un titlu, dar importanța lui va crește cu fiecare zi.”⁵⁶ Nu acceptă decât parțial criticile făcute de Aichelburg la adresa lui Eugen Ionescu despre care spune că „ are meritul de a merge împotriva curentului, de a sfida opiniile curente, când ar fi putut să-și consolideze poziția literară flatându-i pe tineri, așa cum au făcut sarte și atâția alții ”.⁵⁷

Într-o altă scrisoare vorbește despre propria pasiune pentru muzică pornind de la afirmația precedentă a lui Aichelburg: ” *Fac muzică exact ca un nebun*. Abulic cum sunt-sau cum am devenit-admit asemenea accente pasionale, care dau vieții un conținut. Recent am petrecut o seară întreagă cu Ernst Junger”⁵⁸.

Scrisorile din 1977 și de mai târziu notează dezamăgiri și lamentații pricinuite de vârstă: ” Eu îmbătrânesc încet, dar sigur. Demisia succesivă a organelor îmi pare deopotrivă o încercare și un spectacol...Trebuie să suportăm fără murmur ridicolul vârstei. Ceea ce mă supără cel mai mult e că-mi slăbește vederea. Întotdeauna ești pedepsit prin ceea ce iubești mai mult. Adoram să citesc... Acuma sunt nevoit să citesc mai puțin. Voi avea deci mai mult timp să privesc Vidul în față.”⁵⁹

La cutremurul din 1977 meditează în sens fatalist la toate, spunându-i lui Aichelburg: ”trebuie să recunosc că loviturile care se abat peste țara mea sunt atât de frecvente și de necruțătoare, încât îmi justifică fatalismul frivol care domnește acolo. De ce să te mai agiți în fața acestui dublu sabotaj-al istoriei și al naturii?”⁶⁰. Când năzuințele lui Aichelburg de plecare din țară se prăbușesc din nou, Cioran meditează asupra sorții lui de exilat în pământ valah: ” Dumneata erai făcut să trăiești la izvoarele Dunării, și nu la vărsarea ei. ”⁶¹ Și revine la el însuși: ” Singurul merit pe care mi-l recunosc e că am înțeles foarte de timpuriu că trebuie cu orice preț să părăsesc spațiul *mioritic*. Pământ blestemat. E drept că Parisul începe să-i semene. Universul a devenit de nelocuit”⁶². La 21 decembrie același an îi face urări lui Aichelburg, încercând să-l consoleze cu posibilitatea unei noi speranțe de plecare: „ Norocul dumitale este că te poți gândi la o nouă plecare, că, grație împrejurărilor și aerului Sibiului, ai fost ferit de uzura la care ai fi fost expus trăind aici această frenezie goală. Așa încât, oricât de paradoxal ar părea, te numeri mai degrabă printre aleșii sorții decât printre dezmoșteniții ei. Avantajul de a putea spera *total!*”⁶³. La 9 martie 1978 Cioran revine asupra sorții prietenului său, comentându-i spusele despre caracterul poporului nostru: „*Wer sich ausgedach den Uberdruss*, asta bănuiesc că este și starea dumitale în acest moment, după atâtea nemulțumiri și umilințe. Ai redat admirabil acel *saudade* al tribului meu, cu toate că la poporul dumitale *dorul* are alt conținut, altă direcție total opusă... Ar trebui mai multă considerație față de cineva care a reușit să pătrundă atât de bine secretele unui idiom aproape necunoscut. Dar e

⁵⁵*Ibid.*

⁵⁶*Ibid.*, scrisoarea nr. 521 din 18 martie 1976, p. 256.

⁵⁷*Ibid.*:

⁵⁸*Ibid.*, scrisoarea nr. 522 din 28 aprilie 1976, p. 257.

⁵⁹*Ibid.*

⁶⁰*Ibid.*, scrisoarea nr. 526 din 7 ian. 1977, p 258-259.

⁶¹*Ibid.*, scrisoarea nr. 527 din 24 martie 1977, p. 259.

⁶²*Ibid.*, scrisoarea nr. 530 din 15 sept 1977, p. 260.

⁶³*Ibid.*, scrisoarea 531 din 21 decembrie 1977, p. 261.

probabil înscris în *destinul* dumitale (vorbesc ca ai mei!) ca înainte de eliberare să treci prin maximum de experiențe negative și să cunoști până la capăt toate chipurile dezamăgirii. După toate astea, nu poți să devii decât înțelept.”⁶⁴ La 23 iunie 1978 comentează imaginea cu lacul Bâlea de pe o carte poștală trimisă de Aichelburg spunând că „este exact genul de peisaj de care aş avea nevoie”⁶⁵ și se plânge din nou de necazurile bătrâneții puse în relație cu perspectiva sumbră a viitorului: ” Pe de altă parte, bătrânețea este o binecuvântare când te gândești cum se schițează viitorul- ”.⁶⁶

Despre volumul de versuri *Pontus Euxinus*, al lui Aichelburg, apărut la Kriterion în 1977, Cioran scrie: „În ciuda unor poezii mai degradă sumbre, ansamblul dovedește o formă specială de detașare și o deplină seninătate: efect al înaintării în vârstă sau în cele spirituale. Sau poate amândouă. Sunt convins că, dacă ai fi trăit aici, ai fi avut cu totul altă viziune asupra lucrurilor-mai sumbră, mai disperată, adică-și n-ai fi cunoscut această pace secretă care te face să vorbești despre lumina dulce- mildes Licht des Nicht- mehrseins.”⁶⁷ Boala fratelui său Aurel (e vorba de o gravă depresie) îi inspiră o meditație sumbră asupra destinului familiei ca și asupra temperamentului ancestral al membrilor acesteia: „În familia noastră toți am avut un temperament nefericit, o plăcere morbidă de a ne chinui singuri, de a ne agita aiurea pentru te miri ce și nimic, o scandalosă inaptitudine la *fericire*.”⁶⁸ Scrisoarea următoare din 3 iunie 1980, ocazionată din nou de o dezamăgire în legătură cu dorința părăsirii țării de către Aichelburg conține afirmarea indubitabilă a declinului Occidentului făcută în termenii următori: ” Occidentul se deteriorează continuu, pe toate planurile. E universalizarea *dezmațului*, acest cuvânt extraordinar, căruia îi caut în zadar un echivalent în franceză, germană sau engleză. ”.⁶⁹

Scrisoarea din 12 octombrie 1980 cuprinde ecouri ale amintirilor de tinerețe legate de străduța sibiană Spinarea câinelui : „Această minunată *Spinarea câinelui* –câte amintiri! Mă duceam acolo noaptea, în diverse stări de spirit, cel mai adesea melancolic. Locul ăsta nu-l pot despărți de tinerețea mea, adică de adolescența mea. ”⁷⁰

O scrisoare din 25 aprilie 1981 exprimă bucuria ajungerii în sfârșit a lui Aichelburg în Germania mult visată, ca și bucuria unei revederi, care, cel mai probabil, nu s-a mai produs: „Sunt foarte fericit să văd că ești în sfârșit un om liber și sper să te pot revedea curând”⁷¹ Și mai spune cu umor: ” Aici te așteaptă alt fel de decepții, dar ele o să îți se pară agreabile pe lângă cele...de-acasă”⁷². Berlinul, de unde Aichelburg îi trimite cărți poștale este numit „simbol al prăbușirii occidentale”⁷³. În 18 mai 1982, iar în altă scrisoare din 28 iunie 1982 Cioran scrie din Elveția: „Am petrecut câteva zile la Saint- Gallien, un oraș aproape la fel de frumos ca Sibiul. Elveția mă atrage tot mai mult: dacă aş avea mijloace, acolo m-aș stabili. Acolo totul merge ca pe roate: este utopia *înfăptuită*. ”.⁷⁴ Acum poate spune deschis fără teama cenzurii comuniste despre realitățile dureroase și absurde ale României comuniste: „Ce

⁶⁴ *Ibid.*, p. 261

⁶⁵ *Ibid.*, scrisoarea nr. 532 din 4 martie 1978, p 261.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 262.

⁶⁷ *Ibid.*, scrisoarea nr. 535 din 9 noiembrie 1978, p. 264.

⁶⁸ *Ibid.*, scrisoarea nr. 538 din 24 martie 1979, p.264.

⁶⁹ *Ibid.*, scrisoarea nr. 539 din 3 iunie 1980, p 264.

⁷⁰ *Ibid.*, scrisoarea nr. 540 din 12 octombrie 1980,, p 265.

⁷¹ *Ibid.*, scrisoarea nr.541 din 25 aprilie 1981, p 265.

⁷² *Ibid.*, scrisoarea nr. 541, p 266 .

⁷³ *Ibid.*, scrisoarea 542, p. 266.

⁷⁴ *Ibid.*, scrisoarea 543, p. 266.

se petrece în România depășește orice capacitate de înțelegere: cel puțin după atâtea eșecuri lamentabile, această țară are șansa de a cunoaște în sfârșit eșecul împlinit, eșecul total.”⁷⁵.

Penultima scrisoare nedatată pomenește de niște titluri de poeme preferate de Cioran din lirica lui Aichelburg dintre care *Turn de sat transilvan* despre care spune: „mi-a plăcut în chip deosebit și nu numai din patriotism local.”⁷⁶ Dar Aichelburg ar trebui să nu-și facă prea mari iluzii legate de aprecierea poeziilor sale în Germania, mai spune Cioran⁷⁷. În scrisoarea din 19 septembrie mărturisește că n-ar vrea să revadă nicicând Berlinul și mai afirmă eliptic că elegiile lui Aichelburg „au un soi de demnitate poetică, față de care nu poți rămâne indiferent.”⁷⁸ În ultima scrisoare datată 18 martie 1987 Cioran scrie tot eliptic despre plecarea sașilor din Transilvania ca despre o catastrofă națională: „Plecarea nemților din Transilvania îmi rupe inima. Îmi amintesc că, prin 1933, scriam într-un ziar de la Sibiu că sașii reprezintă o oază morală în Balcani”.

Analizând conținutul scrisorilor, concluzia care se impune este aceea a unui schimb intelectual desfășurat într-o perfectă fraternitate morală și pe fondul unor afinități estetice indubitabile. Scrisoarea pare a fi concepută mereu ca un contrabalans reciproc cu interlocutorul pe care Cioran îl consolează, îl consiliază sau îl laudă, oferindu-i un sprijin moral de care acesta pare să aibă nevoie. Această coregrafie cioraniană este sintetizată în termenii următori de Dan C. Mihailescu în cartea sa despre Cioran: « Fiecare partener se înscrie, instinctiv sau deliberat, în partea *contrară* mesajului primit, atunci când acesta este sumbru: relativizează absolutizarea, albește negreala, înmoaie flexibilitatea, acoperă sau umple golurile, explică inexplicabilul, propune împăcare furiei, blazare răzbunării, liniștire învolburării. Face, adică, pasul necesar în coregrafia confesivă ca în oricare altă manifestare dansantă. Nu contează că, adesea, ești și tu în aceeași stare delabrată ca sufletul căruia îi scrii. Important este să intri în rol și să-ți vindecii tovarășul de suferință. Să-ți deghizezi tristețile ca să-l scoți la lumină pe celălalt.”⁷⁹.

Scrisorile către Aichelburg sunt rodul unei prietenii unice bazate pe admirație și compasiune pentru soarta nefericită a poetului și eseistului sibian, rămas, așa cum spune Cioran, într-un peisaj geografic paradiziac, dar într-unul istoric infernal, din care finalmente a reușit să se extragă extrem de târziu. Soarta celor doi pare simbolic simetrică, doi scriitori aflați la un capăt și la altul al Europei, dorind fiecare să se afle sufletește de cealaltă parte și tânjind spre aceasta cu toată forța și crezând cu toată puterea într-o utopie. Dacă Aichelburg a plătit cu ani de viață și de libertate rămânerea într-o țară pe care nu a considerat-o niciodată a lui, Cioran s-a desprins cu greu și cu forcepsul de țara și de limba sa maternă pentru a trăi și scrie, nu fără sentimentul trădării originilor, în Franța. Două destine de creatori, care, dacă nu sunt comparabile prin statură, sunt aproape prin apartenența la o generație, la niște valori și la un perimetru cultural european delimitat simbolic, geografic și istoric prin Dunăre și Cortina de fier.

BIBLIOGRAPHY:

⁷⁵ *Ibid.*, scrisoarea nr. 543, p. 266-267.

⁷⁶ *Ibid.*, scrisoarea nr. 544 nedatată, p. 267.

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ *Ibid.*, scrisoarea nr. 545 din 19 sept 1985, p. 267.

⁷⁹ Dan C. Mihailescu *Despre Cioran și fascinația nebuniei*, p. 141.

- E. M. Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, stabilirea și transcrierea textelor de Gabriel Liicanu și Theodor Enescu, traduceri din franceză de Tania Radu, ediție, note și indici de Dan C. Mihăilescu, București, Editura Humanitas, 1995.
- Cioran *Caiete* (1957-1972), vol. I-III, trad. rom. De Emanoil Marcu și Vlad Russo, Humanitas, București, 1997
- Constantin Cublesan *Din mansarda lui Cioran*, București, Editura EuroPress, 2007.
- Mircea Diaconu *Cui i-e frică de Cioran*, București, Cartea Românească, 2008.
- Dan C. Mihăilescu *Despre Cioran și fascinația nebuniei*, București, Humanitas, 2010.
- Dan Danila *Wolf von Aichelburg – 15 ani de la moarte*, Tribuna, 28 08 2009, <http://www.tribuna.ro/stiri/actualitate/wolf-von-aichelburg-15-ani-de-la-moarte-40336.html>
- Ivănescu, Mircea. *Wolf Aichelburg*, *Transilvania*, nr. 6, 1974.
- Muzica suprimata* 11-30 09 2012 Transilvania Siebenburgen <http://www.muzica-suprimata.org/ro/aichelburg.php>
- Tomuș, Mircea. *Wolf Aichelburg – Lumina din Umbria*. *Transilvania*, 8, nr. 7, 1979, p. 39.